

An Exposition of the Saving Contract: Its Nature and Effects Based on Jurisprudential and Legal Sources

Rasoul Ahmadi Far

Assistant Professor of Department of Law, Faculty of Literature and Humanities, Malayer University, Malayer, Iran
Email: r_ahmadifar@yahoo.com

Received: 2023-03-09

Accepted: 2023-06-12

Abstract

Based on the results obtained, it is found that the agreement of two or more people for the purpose of joint use of a product or service in order to reduce cost, if it partakes of the conditions and elements of a contract, is a type of binding contract, which may be labelled as "a contract regarding saving on consumption. The parties are bound to the effects resulting from the contract, and in case of failure to fulfill their obligations, it is possible to oblige the parties to carry out these obligations or to compensate for damages. The savings contract will be terminated in case the goods or services subject to savings are lost, the conditions under which the parties concluded the contract change, or the term of contract expires. According to the subject of this agreement and based on the sources of Iranian law, the agreement on savings is a type of indefinite contract and the appropriate title for it is "consumption savings contract". As a result, due to the contractual nature of the relationship between its parties, for the authenticity of this relationship, there must be the basic conditions for the authenticity of contracts. This agreement is a binding contract, the subject of which is the joint use of goods or services with the aim of obtaining benefits through cost reduction.

Journal of Research and Development in Comparative Law

Iranian Law and Legal Research Institute

Vol. 6 | No. 21 | Winter 2023
(Original Article)

www.jcl.illrc.ac.ir

DOI:
10.22034/LAW.2023.1995663.1227

This contract is one of the indefinites, compensatory and forgiving contracts, and it has the following effects: its identification from a legal point of view causes the recognition of responsibility for the parties and encourages people to use it jointly, the costs incurred and the responsibilities resulting from it are shared. In the relationship between the parties, their responsibility is non-joint and joint and joint and several against the third party. The cost-saving contract is terminated from the date of the loss or damage of the property if the property is completely or partially destroyed, in such a way that the contract cannot be continued. It is also the case if one of the parties or some of them lose the conditions they had at the time of the contract. If there is an option, this contract can be terminated. If this contract is bound by time, it will be dissolved upon the expiration of the contract period.

Keywords: savings, civil liability, liability due to joint use, sharing damages

تبیین قرارداد صرفه جویی، ماهیت و آثار آن بر اساس منابع فقهی و حقوقی

رسول احمدی فر

استادیار گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی،

دانشگاه ملایر، ملایر، ایران

Email: r_ahmadifar@yahoo.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۳/۲۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۲/۱۸

فصلنامه تحقیق و توسعه در حقوق تطبیقی
بزهشکده حقوق و قانون ایران

دوره ۶ | شماره ۲۱ | زمستان ۱۴۰۲

(مقاله پژوهشی)

www.jcl.illrc.ac.ir

DOI:

10.22034/LAW.2023.1995663.1227

چکیده

امروزه اشخاص به واسطه هزینه بالای خدمات اجتماعی، همواره به دنبال کاهش این هزینه‌ها هستند. یکی از راههای کاهش این هزینه‌ها توافق دو یا چند شخص به منظور استفاده مشترک از یک کالا یا خدمت است. در منابع حقوق ایران ماهیت این رابطه و آثار آن تبیین نشده است. این در حالی است که این شیوه روزانه مورد استفاده بسیاری از مردم قرار می‌گیرد. بر این اساس هدف پژوهش حاضر تبیین توافق راجع به استفاده مشترک به قصد کاهش هزینه خدمات، رابطه طرفین این توافق و آثار آن بود. بر اساس نتایج به دست آمده مشخص شد توافق دو یا چند نفر به منظور استفاده مشترک از یک کالا یا خدمت به منظور کاهش هزینه در صورتی که دارای شرایط و ارکان عقد باشد، نوعی قرارداد الزام‌آور است که می‌توان نام آن را «عقد صرفه‌جویی در مصرف» گذاشت. طرفین آن ملزم به آثار ناشی از آن بوده و در صورت استنکاف از ایفای تعهدات امکان الزام آنها و یا جبران خسارت وجود دارد. در صورتی که کالا یا خدمت موضوع صرفه‌جویی تلف بشود، شرایطی که طرفین به آن واسطه قرارداد منعقد نموده‌اند تغییر کند یا مدت قرارداد منقضی بشود قرارداد صرفه‌جویی منحل می‌شود.

کلیدواژه‌ها: صرفه‌جویی، مسئولیت منلی، مسئولیت ناشی از استفاده مشترک،

خسارت مشترک

مقدمه

امروزه مسایل مربوط به مدیریت و کاهش هزینه تمام شده خدمات در تمام ارکان زندگی اشخاص حقیقی و حقوقی جلب توجه می‌کند (زاهدیان و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۷). اشخاص از طرق مختلف سعی در کاهش این هزینه‌ها دارند. از جمله توافقاتی که افراد زیادی در جامعه به آن اقدام میکنند توافق به صورت مشارکت بین دو و یا چند شخص و به‌منظور کاهش هزینه از طریق استفاده مشترک از یک کالا یا خدمت است که باعث صرفه‌جویی در هزینه طرفین می‌شود. در این توافق اشخاص برای کاهش هزینه‌های خود موافقت میکنند عملی را که هرکدام بایستی به صورت مستقل انجام دهند و برای انجام آن هزینه مستقل پرداخت نمایند، جمعی و اشتراکی انجام داده و هزینه بین استفاده‌کننده‌ها تقسیم شود. مانند اینکه کارمندان اداره‌ای با هم توافق میکنند برای رفتن به محل کار از یک ماشین استفاده کنند. یا والدین دانش‌آموزان توافق میکنند به جای اینکه هرکدام به صورت جداگانه برای فرزند خود سرویس ایاب و ذهاب کرایه نمایند چند دانش‌آموز از یک سرویس استفاده نمایند. مثال شایع‌تر احداث چندین واحد مسکونی بر روی یک زمین (آپارتمان) به منظور کاهش هزینه تمام شده ساخت است.

علی‌رغم اینکه اشخاص به صورت روزمره با هدف صرفه‌جویی به صورت مشترک از اموال خود استفاده میکنند و در منابع فقهی نیز تأکید بر صرفه‌جویی و جلوگیری از اسراف شده است (مؤذن سلطان‌آبادی و هاشمیان، ۱۳۹۴: ۷۷)، روابط افراد از نظر حقوقی مورد توجه واقع نشده و در نتیجه مسایلی از قبیل: ماهیت، مسئولیت و آثار این رابطه همچنان مبهم است. این ابهام در مواردی سبب می‌شود اشخاص از حقوق و مسئولیتهای قانونی خود آگاه نباشند و در نتیجه تمایلی برای وارد شدن به این نوع رابطه‌ها نداشته باشند.

با وجود اینکه شرایط و ارکان این نوع توافقات به صورت مستقل در منابع حقوقی بیان نشده است، از برخی مواد قانون مدنی مانند ماده ۱۰۹، ماده ۱۱۳، ماده ۱ قانون مسئولیت مدنی و قانون تملک آپارتمان‌ها جواز چنین مشارکتهایی فهمیده می‌شود.

در حوزه پژوهشی برخی منابع به صورت جزئی و در ضمن پژوهشهای دیگر به این مسئله اشاره کرده‌اند. به عنوان نمونه در خصوص هزینه دیوار مشترک گفته شده در صورتیکه قراردادی در میان (شرکا) نباشد، باید به اشتراک تصمیم گرفته شود و هزینه اداره را هر دو شریک بپردازند (کاتوزیان، ۱۳۸۵/الف: ۱۱۸). تنها کاشانی مشارکت در زیان را از اسباب شرکت دانسته‌است که از آن می‌توان به عنوان قرارداد صرفه‌جویی استفاده نمود: «در حقوق ایران ماده ۵۷۵ قانون مدنی مشارکت در زیان را همانند تقسیم سود به نسبت سرمایه دانسته‌است. اگر این ماده از قوانین آمره شمرده نشود، توافق‌های قراردادی در زمینه شیوه مشارکت در زیان را برپایه اصل آزادی قراردادهای می‌توان پذیرفت. به ویژه آنکه امروزه در بسیاری از قراردادهای شرکت، آورده شریکان وجه نقد یا سرمایه عینی نیست و کار و حرفه و دیگر مالکیت‌ها به گونه گسترده می‌توانند آورده عقد شرکت باشند در این صورت ماده ۵۷۵ ق.م که تقسیم سود و زیان را به معیار سرمایه مربوط ساخته کارآئی خود را از دست می‌دهد. زیرا مالکیت‌های معنوی و کار و حرفه را نمیتوان سرمایه به معنی خاص کلمه دانست. بنابراین چاره‌ای نیست مگر آنکه توافق قراردادی در زمینه تقسیم سود و زیان مورد پذیرش قرار گیرد» (کاشانی، ۱۳۸۸: ۹۹). برخی پژوهش‌ها نیز علی‌رغم توجه به اهمیت صرفه‌جویی آنگونه که باید آثار آن را مطالعه نکرده‌اند (حقیق، براتی و حسینی، ۱۴۰۱: ۱۱۰). بعضی نیز اثر صرفه‌جویی را در اقتصاد خانواده مطالعه کرده‌اند (قدوسی، ۱۳۹۵: ۹۳).

در حقوق انگلستان نهادهایی وجود دارند که امکان تحقق این نوع توافقات در غالب آنها وجود دارد. این نهادها در حقوق ایران دارای تعریف مشابهی هستند و همه تحت عنوان شرکت و مشارکت شناسایی می‌شوند. بند ۱ ماده ۱ قانون شرکت انگلستان ۱۸۹۰ شرکت را به گونه‌ای تعریف کرده که می‌توان توافق راجع به صرفه‌جویی را از آن استنباط نمود. این ماده در بیان تعریف شراکت مقرر داشته: «شراکت رابطه‌ای است بین دو نفر برای انجام

1. Partnership Act

کار مشترک با هدف منفعت^۱، در حقوق انگلستان شرکت^۱ بر اساس عقد بین شرکا تشکیل می‌شود و مسئولیت شرکا در مقابل ثالث به صورت تضامنی است. این نوع شرکت با شرکت‌های^۲ دیگر متفاوت است. همچنین نوعی دیگر از شرکت^۳ وجود دارد که به معنی: «سازمانی که از اجتماع گروهی از مردم با هدف مشترک شکل می‌گیرد و کار مشابهی انجام می‌دهد.» می‌باشد. سازمان تعریف شده: «گروهی شبیه کلپ یا تجارت که با هدف مشترک کاری انجام می‌دهند» (Longman, 2024). در حقوق انگلستان ممکن است افراد نه در قالب شرکت تجاری، بلکه در قالب مشارکتهای مدنی^۴ توافقی در خصوص صرفه‌جویی با هم داشته باشند و در این دو قالب امکان بررسی آن وجود دارد. برهمن اساس مطالعه حاضر در صدد است از طریق مطالعه قوانین و منابع مرتبط با مشارکت در استفاده در حقوق ایران به تعیین ماهیت، مسئولیت و آثار توافق راجع به صرفه‌جویی مبادرت نماید.

۱. ماهیت

۱-۲. عقد شرکت

شرکت آنچنان که ماده ۵۷۱ قانون مدنی تعریف کرده عبارت است از: «اجتماع حقوق مالکین متعدد در شیء واحد به نحر اشاعه». این تعریف از شرکت، بسیار گسترده بوده و بسیاری از مواردی را که دو یا چند شخص مشترکاً در مالی حقی دارند شامل می‌شود. این ماده عقد شرکت را تعریف نکرده بلکه شرکت را تعریف کرده است (صادقی‌نشاط، ۱۳۹۷: ۸۳۷). در مورد صرفه‌جویی در خسارت توافقی که طرفین در این خصوص دارند عقد شرکت محسوب نمی‌شود، بلکه نتیجه توافقی آنها به حق استفاده مشترک منجر می‌شود و

1. Partnership
2. Company
3. Association
4. Association And Partnership

در نتیجه طرفین در استفاده و بهره‌برداری از کالا شریک محسوب می‌شوند، البته نه استفاده به منظور کسب مال، بلکه استفاده به منظور صرفه‌جویی در هزینه. در حقوق انگلستان بر اساس تعریفی که از شراکت مدنی^۱ شده هر توافقی که باعث انتفاع طرفین آن باشد شرکت مدنی محسوب می‌شود. در نتیجه چون این نوع توافق از طریق کاهش هزینه باعث انتفاع می‌شود، می‌توان در حقوق انگلستان آن را نوعی شرکت دانست.^۲ در حقوق انگلستان در پاسخ به این سؤال که شریک^۳ چه کسی هست؟ به استناد ماده ۱ قانون شراکت سال ۱۸۹۰^۴ گفته شده هر زمان دو نفر یا بیشتر برای هر نوع تجارت و با هدف سود با همدیگر کار می‌کنند، ولی نه در قالب شرکت با مسئولیت محدود، آنها یک شراکت را تشکیل داده‌اند، هر چند ممکن است قصد آن را نداشته باشند. در ایرلند شراکت‌های بسیار رایجی از این قبیل وجود دارد. دلایل زیادی برای تشکیل شرکت وجود دارد: مانند ممنوعیت وکلا و حسابداران از داشتن شرکت تجاری^۵ (Gavin, & Muireann, 2009, p. 1).

۲-۲. ادغام

ادغام فرایندی است که در نتیجه آن بدون طی تشریفات انحلال، شرکت تجاری با شرکت دیگری یکی شده و یا شرکت جدیدی از یکی شدن دو یا چند شرکت تجاری تشکیل می‌شود. ادغام شرکت‌های تجاری پدیده‌ای نوپیدا در حقوق ایران است که سبب اجتماع سرمایه، افزایش توان اقتصادی و بهره‌وری شرکت‌های تجاری می‌گردد (رضوی و همکاران، ۱۳۹۸: ۳). هر چند ادغام در شرکت‌های تجاری با هدف افزایش سرمایه و بهره‌وری صورت می‌گیرد، یکی از نتایج مستقیم و غیر مستقیم آن کاهش هزینه انرژی شرکت‌های عضو است.

1. Partnership

۲. لازم به ذکر است که این نوع شرکت با شرکت تجاری که تحت عنوان Company مرسوم است متفاوت می‌باشد.

3. Partner

۴. «شراکت رابطه‌ای تجاری که بین دو نفر با هدف انتفاع (سود) وجود دارد».

5. Company

مطابق با ماده ۱۰۵ قانون برنامه پنجم توسعه ادغام به شکل ساده یا مرکب است. مطابق با آن ادغام چند شرکت به دنبال این هستند که در یکی از شرکت‌های طرف قرارداد ادغام شوند یا چند شرکت به یک شرکت تبدیل می‌شوند (جعفری صامت، ۱۳۹۵: ۵۲).

در انگلستان توافقی که با هدف کاهش هزینه‌ها و افزایش درآمد بین شرکت‌های تجاری صورت می‌گیرد «ادغام» محسوب می‌شود.^۱ ادغام عبارت است از: «پیوستن و نه مشارکت، دو شرکت، سازمان و غیره با یک دیگر به منظور کاهش هزینه‌ها و افزایش منفعت و سهام بازار» (Cambridge, 2024). هر چند در نتیجه ادغام شراکت ایجاد شده و سرمایه شرکا با هم یکی می‌شود، ولی هدف اصلی از ادغام مشارکت در سرمایه و تشکیل سرمایه بیشتر نیست بلکه هدف کاهش هزینه است. در ایالات متحده آمریکا گفته شده: «به دلایل مختلف تجاری و مالیاتی ممکن است دو یا چند شریک مدنی تصمیم به ادغام عملیات خود نمایند. به عنوان مثال، دو شخص با فعالیت‌های غیرمرتبط ممکن است به منظور گسترش مشاغل خود، ارائه خدمات بهتر به مشتریان خود و یا کاهش هزینه‌های کل با هم ادغام (ترکیب) شوند. همچنین شرکت‌های تجاری ممکن است اقدام به ادغام به صورت شرکت مدنی و با هدف متمرکز کردن عملیات تجاری، اجتناب از الزامات نظارتی متعدد و یا هماهنگی به منظور تأمین مالی بر اساس مبانی مشترک نمایند (Slone, 1991, p.75).

در قانون تجارت ایران ادغام شناسایی نشده و «قانون شرکت‌های تعاونی ۱۳۵۰ به تفصیل شرایط و آثار ادغام شرکت‌های تعاونی را مورد حکم قرار داده است. برای رفع خلاء موجود و ایجاد مبنایی قانونی جهت ثبت ادغام شرکت‌های تجارتی توسط مرجع ثبت شرکت‌ها در قانون برنامه چهارم توسعه قانون‌گذار بند الف ماده ۴۰ را به ادغام شرکت‌های تجارتی اختصاص داد و به طور کلی ادغام شرکت‌های موضوع قانون تجارت را تجویز کرد. در قانون برنامه پنجم حکم فوق با تغییراتی جزئی در بند الف ماده ۱۰۵ تکرار شده است» (جعفری صامت، ۱۳۹۵: ۴۹). در نتیجه توافقی که بین

شرکت‌های تجاری و با هدف کاهش هزینه صورت می‌گیرد در حقوق ایران، انگلستان و ایالات متحده آمریکا ادغام محسوب می‌شود. در خصوص اشخاص حقیقی، ایالات متحده آمریکا مانند شرکت‌های تجاری ادغام را شناسایی نموده (Slone, 1991, p.75)، در حقوق ایران چنین ادغامی شناسایی نشده است. در ایالات متحده آمریکا ادغام شرکا از طریق قانون درآمد داخلی^۱ پذیرفته شده است. در حقوق ایران مبنای تجویز ادغام، آزادی اراده طرفین است. برخی مواد قانون مدنی، مانند مواد ۱۰۹ و ۱۱۳ در خصوص شناسایی دیوار مشترک و هزینه‌های آن و قانون تملک آپارتمان‌ها می‌تواند به منظور شناسایی ادغام شرکت‌های مدنی استفاده شود. به نظر می‌رسد توافق دو یا چند نفر در استفاده مال یا اموالی که عین آن متعلق به یکی از آنها، هر دو یا ثالث باشد، یا استفاده از خدمتی به صورت مشترک، نوعی از ادغام محسوب می‌شود. زیرا قواعد ادغام خصوصیتی ندارد که مخصوص شرکت تجاری باشد.

۲-۳. عقد نامعین

عقد تراضی طرفین، برای ایجاد یک اثر حقوقی است (روشن و صادقی، ۱۳۹۵: ۵۰۱). در مواردی که در قانون مدنی این توافق نام مشخصی داشته باشد تحت عنوان عقد معین نامیده می‌شود. در موردی که این توافق در قانون مدنی نام مشخصی نداشته باشد، توافق طرفین تحت عنوان عقد نامعین نامیده می‌شود. قرارداد صرفه‌جویی در هزینه هر چند نوعی مشارکت بوده و ممکن است تداومی کننده عقد شرکت باشد، ولی از آنجا که شرکت به صراحت قانون مدنی عبارت است از: «اجتماع حقوق مالکین متعدّد در شیئی واحد به نحو اشاعه» (ماده ۵۷۱ ق.م) و در این نوع از مشارکت طرفین در شیئی واحد مالکیت مشترک ندارند. سایر عقود معین تصریحی در قانون مدنی نیز قرابتی با این ماهیت ندارند. در نتیجه از آن جهت که در قانون مدنی ایران دارای نام مشخص نبوده و قانون برای آن

1. INTERNAL REVENUE CODE

شرایط و احکام و آثار خاصی مقرر نکرده (شهیدی، ۱۳۸۰، ج ۱: ۷۹) جزء عقود نامعین بوده و شرایط و آثار آن بر طبق قواعد عمومی قراردادها و اصل حاکمیت اراده تعیین می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ج ۱: ۹۷). البته از تعریفی که برای شرکت شده است ممکن است براساس اینکه هدف آن مشارکت در زیان باشد نوعی شرکت محسوب شود: «شرکت عبارت است از تعهد دو یا چند شخص در قبال همدیگر جهت همکاری برای رسیدن به هدف مشترک با آورده معلوم می‌باشد» (باریکلو، ۱۴۰۱، ۸۷).

۳. ارکان

۳-۱. توافق

برای تحقق توافق صرفه جویی در مصرف انرژی بین دو یا چند شخص، باید آنها در موضوع و شرایط اساسی آن با هم توافق نمایند. این توافق از طریق تراضی حاصل می‌شود. تراضی عبارت است از: «وجود دو رضای متقابل برای ایجاد اثر حقوقی» (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۶، ج ۴: ۳۱). تراضی از ارکان هر عقد است و بدون تراضی امکان تحقق عقد نیست. موضوع قرارداد صرفه جویی به صورت کلی عبارت است از: «استفاده مشترک به جای استفاده شخصی از کالا یا عملی»، البته در هر مورد خاص ممکن است شرایط متغیر باشد. توافق طرفین در این عقد باید در مورد شرایط اساسی آن باشد و در صورتیکه در مورد سایر مسایل مربوطه توافق نداشته باشند از طریق قوانین تکمیلی این نقص تکمیل می‌شود.

۳-۲. شرایط اساسی صحت

شرایط اساسی صحت عقد عبارتند از: قصد، رضا و اهلیت طرفین، موضوع معین که مورد معامله باشد و مشروعیت جهت عقد. همه این شرایط در جمیع اقسام قراردادها بایستی وجود داشته باشند. با توجه به اینکه در قرارداد صرفه جویی در مصرف انرژی در هزینه صرفاً دو شرط معین بودن مورد معامله و مشروعیت جهت قرارداد متفاوت با سایر قراردادها

می‌باشد در ادامه صرفاً این دو شرط را از شرایط اساسی صحت این قرارداد مطالعه میکنیم و در خصوص دو شرط دیگر به قواعد عمومی قراردادها ارجاع می‌دهیم.

۱-۲-۳. معین بودن موضوع

هر قرارداد موضوعی دارد که عنصر اصلی آن محسوب شده و هدف اصلی از انعقاد قرارداد همان بوده و عنصر تفکیک کننده قراردادها است، به گونه‌ای که قراردادها بر اساس موضوع خود تفکیک می‌شوند. بعنوان نمونه در قرارداد خرید و فروش موضوع قرارداد انتقال مالکیت مبیع در مقابل ثمن و در اجاره موضوع انتقال منفعت عین مستأجره در مقابل اجرت است. «موضوع معامله یا مورد معامله در معاملات مالی، عبارت از اموال (معین یا کلی) یا عمل (مثبت یا منفی) حقوقی یا مادی مشخص است که اثر معامله به عنوان یک وضعیت حقوقی، در آن ثابت می‌شود» (شهیدی، ۱۳۸۰: ۲۷۶). موضوع اصلی قرارداد صرفه‌جویی در هزینه انرژی، استفاده مشترک طرفین از کالا یا عملی است که منتهی به هزینه کمتر می‌شود و با توجه به اینکه هیچ مالی بین طرفین منتقل نمی‌شود و طرفین تعهد میکنند به منظور کاهش هزینه‌ها از مال یا خدمتی استفاده مشترک نمایند، **موضوع این قرارداد صرفه‌جویی در مصرف است.** کالا یا عملی که موضوع اصلی قرارداد صرفه‌جویی در هزینه است بایستی دارای ویژگیهایی باشد که با معیارهای تعیین شده در قانون برای موضوع معامله سازگاری داشته باشد. این ویژگیها عبارتند از: قابل تسلیم یا ایفا بودن، مالیت داشتن، منفعت عقلایی داشتن و قابلیت تخصیص.

۲-۲-۳. قابل تسلیم یا ایفا بودن

موضوع قرارداد صرفه‌جویی در مصرف بایستی قابل تسلیم بوده و طرفین بتوانند تعهد خود را در این خصوص ایفا نمایند. به این ترتیب که شخصی که متعهد به عملی به موجب قرارداد صرفه‌جویی شده بایستی بتواند عمل مذکور را انجام داده و تعهد خود را ایفا نماید. همچنین در مواردی که متعهد از ایفا موضوع تعهد امتناع می‌نماید دادگاه با درخواست متعهدله بایستی بتواند متعهد را ملزم به انجام موضوع تعهد یا خسارت جایگزین نماید. در

قرارداد صرفه جویی در مصرف چون مورد معامله استفاده مشترک است نوعاً این قابلیت وجود دارد و در صورتیکه متعهد از ایفای آن خودداری نماید، دادگاه با درخواست متعهدله می‌تواند متعهد را به ایفای آن ملزم نماید. مورد معامله صرفه جویی در مصرف از دو جهت بایستی قابلیت ایفا داشته باشد: ۱- از جهت نوع عمل یا استفاده از مال: به عنوان مثال در موردی که مورد معامله صرفه جویی استفاده مشترک از خودرو می‌باشد و خودرو این قابلیت را ندارد چنین تعهدی قابل ایفا نیست. ۲- از جهت شخصی نیز مورد معامله صرفه جویی بایستی قابلیت ایفا داشته باشد. مثل موردی که شخص تعهدی را بر عهده می‌گیرد که از جهت مادی یا حقوقی توان اجرای آن را ندارد.

در مواردی که موضوع قرارداد صرفه جویی در مصرف استفاده مشترک از مالی می‌باشد، مال مذکور بایستی قابلیت تسلیم به منظور استفاده مشترک را داشته باشد. در این قرارداد تعهد طرفین مهیا نمودن شرایط استفاده طرف دیگر از مال یا عمل است و در صورتیکه متعهد شرایط استفاده را مهیا نماید اعم از اینکه طرف مقابل استفاده کند یا استفاده نکند، متعهد بریء می‌شود. در نتیجه در مواردی که مال موضوع قرارداد صرفه جویی امکان استفاده مشترک را نداشته باشد و یا مال مذکور قابلیت این را نداشته باشد که بتوان به این قرارداد اختصاص داد، قرارداد مذکور باطل است. همچنین است در صورتیکه مال این ویژگی را داشته باشد، ولی متعهد نتواند تعهد خود را ایفا نماید و این موضوع از زمان عقد وجود داشته باشد. به عنوان مثال در موردی که پنج نفر با موضوع صرفه جویی در مصرف رفت و آمد به محل کار توافق میکنند هر روز از خودرو یکی از اعضا استفاده شود، در صورتیکه برخی علی‌رغم داشتن خودرو ولی توان رانندگی نداشته باشند، چنین توافقی نسبت به ناتوانها باطل است.

۳-۲-۳. مالیت داشتن موضوع

ماده ۲۱۵ قانون مدنی یکی از شرایط مورد معامله را «داشتن مالیت» دانسته است. بر اساس این شرط موضوع قرارداد صرفه جویی که عبارت است از استفاده مشترک از کالا یا

عملی بایستی دارای مالیت باشد. برای اینکه مورد معامله مالیت داشته باشد بایستی:

«۱- مفید باشد و نیازی را برآورد، خواه آن نیاز مادی باشد یا معنوی؛ ۲- قابل اختصاص یافتن به شخص یا ملت معین باشد» (کاتوزیان، ۱۳۸۵/الف: ۹۳) ۳- مورد حمایت قانونگذار باشد (احمدی‌فر، ۱۳۹۷: ۱۰). موضوع قرارداد صرفه‌جویی در مصرف انرژی دارای ویژگیهای سه‌گانه فوق‌الذکر است. به این ترتیب که در مفید بودن صرفه‌جویی تردیدی وجود نداشته و صرفه‌جویی باعث جلوگیری از زیاد مصرف شدن اموال اشخاص می‌شود در نتیجه نیاز اشخاص صرفه‌جویی‌کننده به مال را برآورده می‌کند. ارزش اقتصادی یکی از ارکان تعریف مال است و در تعریف مال مرسوم است که گفته می‌شود چیزی مال است که ارزش داد و ستد دارد و در برابر آن پول یا مال دیگر داده می‌شود (کاتوزیان، ۱۳۸۵/الف: ۱۰). موضوع قرارداد صرفه‌جویی استفاده مشترک از مال یا عملی است که هر یک از طرفین به جای استفاده شخصی تعهد استفاده جمعی از آن را می‌پذیرد. هرچند توافق صرفه‌جویی مالی را به دارایی طرفین قرارداد اضافه نمی‌کند، ولی با دقت در آن متوجه می‌شویم از خروج اموال اشخاص از دارایی آنها جلوگیری می‌نماید. به عبارت دیگر موضوع قرارداد صرفه‌جویی بیشتر از آنکه کسب مال باشد جلوگیری از مصرف اموال است. امروزه مالیت داشتن صرفه‌جویی بر کسی پوشیده نیست و در صورتیکه یکی از طرفین از تعهد خود استنکاف نموده و به صورت غیر قانونی و خلاف عرف نقض عهد نماید سایر اعضا می‌توانند الزام او را خواسته و یا از او مطالبه خسارت نمایند. قرارداد صرفه‌جویی شرط سوم «مورد حمایت بودن قانون‌گذار» را هم دارد. منظور از این شرط این است که داشتن ارزش اقتصادی و قابلیت اختصاص تا زمانی که از طرف قانون‌گذار مورد حمایت نباشند منتهی به مالیت برای اشیاء نمی‌شوند. به عنوان نمونه هرچند مواد مخدر یا تجهیزات دریافت ماهواره هر دو شرط ارزش اقتصادی و قابلیت اختصاص را دارند، ولی از آنجا که قانونگذار این مالیت را حمایت ننموده در مالیت نداشتن آنها تردید نیست (احمدی‌فر، ۱۳۹۷، ۲۰).

عقد صرفه جویی در مصرف انرژی مورد حمایت قانون گذار است (اصل صحت قراردادها و ماده ۱۰ قانون مدنی).

۴-۲-۳. منفعت داشتن

منفعت اعم از کسب مستقیم مال، مانند دریافت اجاره بها، در قرارداد اجاره‌ها کاهش هزینه می‌باشد. مورد معامله اعم از اینکه برای طرفین منفعت اقتصادی داشته باشد و یا اینکه فاقد منفعت اقتصادی بوده و صرفاً نیازهای معنوی آنها را تأمین نماید دارای منفعت است. چنانکه برای عکسها و یادگارهای خانوادگی منفعت قایل شده‌اند و خرید و فروش آنها را با وجود اینکه از جهت نوعی دارای ارزش اقتصادی نیستند مجاز دانسته‌اند (کاتوزیان، ۱۳۸۵ / الف: ۱۱). منفعتی که از مورد معامله حاصل می‌شود بایستی عقلایی و مشروع باشد. منظور از عقلایی بودن منفعت این است که عقلاً منفعت مورد معامله را تأیید کنند و آن را موهوم یا به دلیل همراه بودن با زیان بیشتر، نامطلوب ندانند (شهیدی، ۱۳۸۰، ج ۱: ۲۸۶). مشروع بودن منفعت موضوع معامله به این معنی است که این منفعت شرعاً مجاز و روا باشد (محقق داماد، ۱۳۸۸: ۱۱۶). منفعت مورد نظر در قرارداد صرفه جویی دارای نفع مستقیم نبوده بلکه موضوع آن توافقی است به منظور جلوگیری از صرف هزینه بیشتر. از نظر عرف توافقی که در نتیجه آن مصرف هزینه طرفین کاهش یابد دارای منفعت می‌باشد. این منفعت از جهت عقلاً پذیرفته شده و قانون نیز آن را مشروع می‌داند.

۵-۲-۳. قابل تخصیص بودن

قابلیت اختصاص به این معنی است که مال این قابلیت را داشته باشد که به شخص یا گروهی از اشخاص تخصیص داده شود و بتوان در مقابل دیگران به این تخصیص استناد نمود. در این خصوص بایستی توجه نمود که قابلیت اختصاص شیء جدای از تخصیص آن می‌باشد. در شرط قابلیت اختصاص بایستی در مال این قابلیت برای شخص یا

اشخاصی وجود داشته باشد. مثلاً برخی کالاها در کشوری خاص یا مذهبی خاص دارای مالیت نیستند ولی در کشور یا مذهب دیگری مالیت دارند. فقها نیز ارزش برخی از اموال را که در شرع اسلام دارای ارزش اقتصادی نیستند در موارد لزوم در نزد افرادی که برای آنها ارزش دارد در نظر می‌گیرند (البهرانی، بی تا، ج ۲۲: ۱۱۷۷).

تخصیص به معنای تعلق فعلی مال به شخص یا گروهی از اشخاص می‌باشد. در این معنی از مال، بایستی هم مال و هم مالک قابلیت اختصاص را داشته باشند. در نتیجه در صورتیکه مال قابلیت اختصاص را داشته باشد، ولی مالک این قابلیت را نداشته باشد، مالکیت ایجاد نمی‌شود (سلیمان دهکردی و میرسعیدی، ۱۳۹۶، ۱۶۲). موضوع صرفه‌جویی در مصرف از جهت اینکه در محدوده افراد معینی که در آن توافق شرکت دارند واقع می‌شود و به آنها اختصاص دارد و موضوع آن نیز که صرفه‌جویی می‌باشد می‌تواند به آنها اختصاص داده شود دارای شرط قابلیت تخصیص می‌باشد.

۶-۲-۳. مشروعیت جهت

مشروعیت جهت شرط صحت و اعتبار همه قراردادها است. جهت معامله، داعی یا انگیزه غیر مستقیم و با واسطه‌ای است که طرف معامله در تشکیل عقد دارد. جهت معامله را هدف و نیز انگیزه معامله می‌گویند (شهیدی، ۱۳۸۰، ج ۱: ۳۳۲). مشروعیت جهت معامله به این معنی است که داعی یا انگیزه غیر مستقیم و با واسطه معامله مشروع باشد. در منابع فقهی ضمن اینکه بر قناعت و صرفه‌جویی تأکید شده آن را زمینه ساز دستیابی به مقصد حقیقی دانسته‌اند (مصباح، ۱۳۹۷، ۱۲). جهت قرارداد صرفه‌جویی به صورت نوعی کاهش هزینه طرفین است و با توجه به اینکه صرفه‌جویی امری پسندیده می‌باشد جهت آن مشروع است. البته این مانع آن نیست که هر قراردادی نیز که به صورت شخصی منعقد می‌شود بایستی دارای جهت مشروع باشد. به عبارتی قراردادها دارای دو جهت می‌باشند: جهت نوعی و جهت شخصی. جهت نوعی داعی و انگیزه غیر مستقیم و با واسطه هر قرارداد به صورت کلی است. بعنوان مثال در قرارداد بیع، جهت انتقال مالکیت

و دریافت ثمن است و جهت شخصی آن از هر قراردادی به قرارداد دیگر متفاوت است. قرارداد صرفه جویی از جهت نوعی مشروع و مؤکد است و از جهت شخصی نیز بایستی جهت آن مشروع باشد. قراردادهای صرفه جویی که هدفشان نامشروع باشد باطل می‌باشند. «البته در صورتیکه جهت نامشروع صرفاً جنبه درونی برای یکی از متعاملین داشته باشد و طرف دیگر اطلاعی از آن نداشته باشد معامله نافذ است» (ابویی و شهابی، ۱۳۹۵، ۲۵).

۴. ویژگیهای توافق راجع به صرفه جویی

۴-۱. از جهت معوض بودن

قرارداد صرفه جویی از جمله قراردادهای معوض بوده و طرفین متعهد می‌شوند در مقابل انتفاعی که از مال یا عمل طرف مقابل دریافت میکنند، امکان انتفاع برابری برای او فراهم نمایند یا عوض آن را پرداخت نمایند. در قراردادهای معوض «هر یک از طرفین، در برابر مالی که می‌دهد یا دینی که برعهده می‌گیرد، مال یا تعهد دیگری به دست می‌آورد» (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ج ۱: ۱۳). برای قراردادهای معوض دو ویژگی بیان شده: «۱- هر یک از دو طرف عقد مالی به دیگری بدهد یا در برابر او عهده دار امری شود، خواه عوض و معوض با هم معادل یا ارزش یکی برتر از دیگری باشد. ۲- قصد مشترک طرفین مبادله دو مورد عقد باشد» (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ج ۱: ۱۱۵). در قرارداد صرفه جویی موضوع توافق طرفین این است که هر یک از طرفین در مقابل انتفاعی که از مال یا عمل دیگری دریافت میکند، متعهد به انتقال منفعتی متناسب با میزان دریافتی به او می‌شود، یا در موردی که طرفین توافق می‌کنند جهت یک خدمت از ارایه دهنده واحدی استفاده نمایند، ملزم به آن می‌باشند.

۲-۴. از جهت معاوضی معین بودن

یکی از شرایط تعهد در عقود معین، معلوم بودن میزان و اوصاف تعهد است. به گونه‌ای که هر طرف بداند در نتیجه عقد چه باید بدهد و چه در برابر آن می‌گیرد (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ج ۱: ۱۲۳). مواد مختلف قانون مدنی در عقود معین به این موضوع تصریح نموده (مواد ۳۳۸، ۳۴۲، ۴۶۸، ۴۷۲، ۵۰۷، ۵۱۴ و ...) و بر معلوم بودن موضوع تعهد طرفین تأکید کرده‌اند. در عقود نامعین قانون‌گذار صرفاً به بیان قاعده کلی بسنده نموده و تصریحی بر لزوم معین بودن موضوع تعهد ناشی از عقد ننموده است. در این نوع از قراردادها با توجه به قاعده کلی مندرج در ماده ۲۱۶ قانون مدنی دایر بر لزوم مبهم نبودن مورد معامله، مورد آنها مانند سایر قراردادها بایستی معین باشد. با توجه به وضعیت قرارداد صرفه‌جویی در هزینه برای صحت این قرارداد علم تفصیلی لازم نیست و علم اجمالی به مورد معامله کافی است. علم تفصیلی مخصوص قراردادهای است که مورد آنها بایستی مبهم نباشد. همه اقسام قراردادها مشمول این قاعده کلی شده و صرفاً «در پاره‌ای از عقود به طور استثنایی، قانون علم تفصیلی به مورد معامله را لازم نشمرده و به وجود علم اجمالی بسنده کرده است. این عقود، معاملاتی است که معمولاً در روابط متعارف اجتماعی با گذشت و تسامح نگریسته می‌شود و هدف از تأسیس قانونی آن، فراهم ساختن امکان ایجاد روابط حقوقی در مواردی است که اعمال دقت و سختگیری در شرایط تشکیل آن عادتاً امکان ندارد و الزامی شدن علم تفصیلی نسبت به آن موارد، مانع ایجاد روابط ضروری و منظم حقوقی به وسیله اشخاص می‌شود» (شهیدی، ۱۳۸۰، ج ۱: ۲۹۷). امکان تراضی با علم اجمالی بر موضوع قرارداد مخصوص عقود معین تصریحی در قانون نبوده و در هر موردی که عرفاً علم اجمالی برای صحت قرارداد کفایت نماید، احتیاجی به علم تفصیلی نیست. قرارداد صرفه‌جویی از جمله عقود می‌باشد که لزومی به علم تفصیلی به موضوع آن وجود ندارد و همین که طرفین به صورت اجمالی به موضوع آن علم پیدا نمایند برای صحت آن کافی است.

۳-۴. لازم بودن

قرارداد صرفه جویی جزء عقود معین تصریحی در قانون مدنی نبوده و مبنای صحت و الزام آن ماده ۱۰ قانون مدنی، اصل آزادی و صحت قرارداد است. در قانون مدنی امکان فسخ عقد امری استثنایی و خلاف اصل است. از روح این قانون، به ویژه ماده ۲۱۹، چنین برمی آید که «اصل لزوم قراردادها» مبنای روابط ناشی از پیمان‌های خصوصی می‌باشد. در نتیجه این اصل هر قرارداد، جز آنچه قانون به جواز آن تصریح کرده، لازم بوده و طرفین نمیتوانند به دلخواه آن را بر هم بزنند (کاتوزیان، ۱۳۸۰، ج ۱: ۳۹). قرارداد صرفه جویی با توجه به نامعین بودن و عدم تصریح به جواز آن مشمول این قاعده کلی شده و چون دلیلی بر جواز آن وجود ندارد و از آنجا که مطابق با قاعده «هرگاه در جواز و لزوم عقدی تردید شود به موجب این قاعده حکم بر لزوم عقد می‌گردد» (محقق داماد، ۱۳۷۱: ۷۰) این عقد جزء عقود لازم محسوب می‌شود و مانند سایر عقود لازم «پس از تشکیل باقی می‌ماند و جز در موارد محدود که قانون معین کرده است، منحل نمی‌شود، و هر یک از طرفین که تعهدی از سوی این عقد پیدا کند، موظف به اجرای آن در برابر طرف دیگر خواهد بود» (شهیدی، ۱۳۸۰، ج ۱: ۶۱).

۴-۴. از جهت مسامحه و مغاینه بودن

عقد مسامحه عقدی است که بنای عاقدین، بر دقت‌های متعارف در عقود نباشد (به عکس عقد مغاینه چون بیع). صلح دعاوی از عقود مسامحه است. اصل در عقود معوض این است که خالی از مسامحه باشد. عقد مسامحه را ضد عقد مغاینه دانسته‌اند (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۸: ۵۰۴ و ۵۰۵). «قرارداد صرفه جویی» دارای ماهیت خاصی بوده و با توجه به اینکه عقود تصریحی در قانون مدنی، قواعد ویژه خود را دارند، این عقد با ماهیت آنها سازگاری کامل ندارد. قرارداد صرفه جویی از جمله عقود معاوضه‌ای بوده و عوض آن تعهد هر یک از طرفین در مقابل طرف دیگر است. هر چند عقد صرفه جویی معوض بوده و بایستی جزء

عقود مغابنه‌ای باشد، لکن شرط عوض و معوض در این عقد به دقت و ظرافت عقود مغابنه‌ای نیست. در این عقد طرفین مانند سایر عقود معوض بدنبال انتفاع از عقد نبوده و آنچه در این عقد طرفین به دنبال آن هستند، کسب منفعت از طریق پیشگیری از ورود زیان و ضرر است: هدف طرفین این قرارداد کاهش هزینه‌ها و تقسیم زیان است. «هدف طرفین حتی اگر به دنبال منفعت کامل باشند، در تقابل با یکدیگر نیست، چرا که در نهایت امر این هدف مشترک که همان سود بیش‌تر (اینجا از طریق صرفه‌جویی) است، هدف طرفین است. بنابراین در این نوع قراردادها طرفین نه به دنبال مغابنه در معنای اخص خود هستند و نه به دنبال مسامحه و گذشتن از حقوق خود، بلکه یک نوع اشتراک مساعی است» (عیسائی تفرشی و همکاران، ۱۳۹۵: ۱۲۰). بر این اساس می‌توان این عقد را از جمله عقود مبنی بر مسامحه دانست.

۵. آثار

۵-۱. ایجاد تعهد

قرارداد صرفه‌جویی از عقود معاوضی بوده و برای طرفین ایجاد تعهد میکند. هرچند در پاره‌ای از قراردادها با توافق اثر عقد حاصل شده و تعهدی نیز از بابت آن بر ذمه طرفین نمی‌رود (کاتوزیان، ۱۳۸۵/ب: ۲۰۳). گروهی از تعهداتی که در قراردادها ایجاد می‌شود به واسطه نوع قرارداد معین می‌باشند، ولی گروهی دیگر نامعین بوده و طرفین می‌توانند به استناد اصل آزادی قراردادی و مواد ۱۰ و ۲۱۹ قانون مدنی بر هر نوع تعهدی که مخالف صریح قانون نباشد تراضی نمایند. در قرارداد صرفه‌جویی به صورت نوعی هر یک از طرفین در مقابل دیگری متعهد به انجام عمل یا اجازه استفاده از مال یا کالایی می‌شود. این نوع توافق از جهت نوعی تعارضی با اصل آزادی قراردادی ندارد، ولی از جهت عینی و شخصی بایستی این محدودیت رعایت شده و موضوع آن مخالف صریح قانون نباشد.

۲-۵. لزوم پایبندی طرفین به قرارداد

قرارداد صرفه جویی از اقسام عقود بوده و طرفین با توجه به توافقی که در انعقاد آن داشته‌اند متعهد و ملزم به رعایت مفاد آن هستند. نتیجه این تعهد لزوم پایبندی به آن است. در نتیجه اگر هرکدام از طرفین بدون مجوز قانونی از اجرای مفاد آن امتناع نماید، طرف مقابل می‌تواند درخواست الزام او را از دادگاه بخواهد. در این صورت دادگاه بر اساس ماده ۲۲۰ قانون مدنی که مقرر می‌دارد: «عقود نه فقط متعاملین را به اجرای چیزی که در آن تصریح شده است ملزم می‌نماید بلکه متعاملین به کلیه نتایجی هم که به موجب عرف و عادت یا به موجب قانون از عقد حاصل می‌شود ملزم می‌باشند» ممتنع را به اجرای مفاد آن (قراردادی، قانونی و عرفی) ملزم می‌نماید.

۳-۵. کاهش هزینه‌های طرفین

مهمترین اثر قرارداد صرفه جویی، کاهش هزینه طرفین است. آنچه بیش از هر چیز اشخاص را به سمت استفاده مشترک از اموال دلالت می‌دهد، تلاش در جهت کاهش هزینه‌ها می‌باشد. در ایالات متحده آمریکا یکی از آثار ادغام^۱ شرکتها را کاهش هزینه‌ها و ریسک دانسته‌اند (Slone, 1991, p.76). آنچه نوعاً از قرارداد صرفه جویی انتظار می‌رود کاهش هزینه است. قرارداد صرفه جویی مستقیماً باعث کسب مال نمی‌شود، انتفاع ناشی از این قرارداد از طریق کاهش هزینه و در نتیجه مصرف کمتر است.

هرچند در قراردادهای دیگر جنبه شخصی و منفعت طرفین اصل است و به ندرت در قرارداد برای ثالث منفعتی شرط می‌شود، قرارداد صرفه جویی در کنار منفعت طرفین، منفعت اجتماعی هم دارد. به این ترتیب که بسیاری از آثار قرارداد صرفه جویی در مصرف انرژی مستقیماً بر زندگی عموم مردم مؤثر است. منافع از قبیل کاهش مصرف انرژی، جلوگیری از آلودگی هوا و محیط زیست، استفاده کمتر از منابع طبیعی و... که در نهایت

باعث پیشگیری از گرم شدن زمین می‌شوند، منافی هستند که امروزه بر کسی پوشیده نیست و دولت‌ها همواره به دنبال تشویق اشخاص در عمل به استفاده به ترتیب فوق هستند. یکی از آثار مستقیمی که شناسایی قرارداد صرفه‌جویی دارد فرهنگ‌سازی و تشویق افراد به استفاده مشترک است. به این ترتیب که اگر اشخاص بدانند در استفاده مشترک، حتی بدون پیش شرط، شخصی که از مال متعلق به آنها استفاده میکند مسئول است، و از این استفاده زیانی نخواهند کرد، ترغیب به استفاده مشترک می‌شوند.

۴-۵. لزوم جبران خسارات ناشی از نقض قرارداد

در صورتیکه یکی از طرفین قرارداد صرفه‌جویی قرارداد را نقض نماید، طرف مقابل بر اساس اینکه جبران خسارت ناشی از نقض در قرارداد، قانون و یا عرف تصریح شده باشد، می‌تواند تقاضای جبران خسارت نماید. در این صورت دادگاه بر اساس اینکه خسارت در قرارداد، عرف یا قانون تعیین شده باشد اقدام خواهد نمود (ماده ۲۲۱ قانون مدنی). در صورتیکه در قرارداد میزان خسارت تعیین شده باشد دادگاه بر همان اساس متخلف را محکوم به جبران خسارت خواهد نمود (ماده ۲۳۰ قانون مدنی). در صورتیکه میزان خسارت در قرارداد تعیین نشده باشد، در صورتیکه در قانون میزان خسارت مشخص باشد، مانند خسارت تأخیر تأدیه، (ماده ۵۲۲ قانون آیین دادرسی مدنی)، دادگاه بر اساس قانون عمل می‌نماید، در صورتیکه میزان خسارت در قرارداد مشخص نشده باشد و قانون نیز آن را تعیین نکرده باشد، دادگاه برای محاسبه خسارت از نظر کارشناس استفاده خواهد نمود. در قرارداد صرفه‌جویی با توجه به اینکه قانون خسارت را تعیین نکرده در صورت نقض قرارداد توسط یکی از طرفین برای امکان مطالبه خسارت و میزان آن بایستی به قرارداد و عرف مراجعه نمود. در صورتیکه طرفین در قرارداد در این خصوص توافق نموده باشند بر همان اساس عمل خواهد شد و در صورتیکه قرارداد در خصوص امکان مطالبه خسارت و یا میزان آن ساکت باشد بایستی برای امکان مطالبه و میزان خسارت به عرف مراجعه نمود.

۵-۵. مسئولیت تضامنی شرکا در مقابل ثالث

نتیجه قرارداد صرفه جویی مشارکت طرفین آن در هزینه و خسارت است. این مشارکت به مسئولیت قراردادی نزدیک است و منظور از آن مسئولیت طرفین قرارداد در هزینه‌های ناشی از این توافق است. هر چند طرفین در رابطه خودشان به میزان هزینه مربوط به هر کدام می‌توانند به همدیگر مراجعه نمایند، با توجه به اینکه همه اشخاص از مزایای قرارداد استفاده میکنند و در ایجاد ماهیت حقوقی دخالت داشته‌اند و اذن همه آنها وجود دارد، در مقابل ثالث مسئولیت تضامنی دارند و ثالث می‌تواند برای جبران خسارت به صورت تضامنی به آنها مراجعه نماید. در حقوق انگلستان به لحاظ اینکه توافقی که موضوع آن کسب سود باشد شرکت محسوب می‌شود و نتیجه توافق راجع به صرفه جویی بالا بردن سود شرکت است، لذا این توافق نیز شرکت محسوب می‌شود. در حقوق انگلستان شرکت عقدی شخصیت مستقلی ندارد و هر یک از شرکا مسئولیت یا تعهدی به عهده می‌گیرد. چون عقد شرکت الزام‌آور است تعهدات ناشی از آن هم الزام‌آور است، در نتیجه مسئولیت شرکا در این شرکتها در مقابل ثالث تضامنی است.

۶. انحلال

«انفساخ، از اثر افتادن یک عمل حقوقی خارج از اراده ایجاد کنندگان آن است و به آن انحلال قهری قرارداد نیز گفته می‌شود و به این معنی است که قرارداد، بدون نیاز به عمل حقوقی اضافی و بدون اراده طرفین، خود به خود منحل می‌شود» (قنواتی، کاظم‌زاده، ۱۳۹۶: ۲). قرارداد زمانی منفسخ می‌شود که امکان ادامه اجرای آن وجود نداشته باشد. در مواردی که موضوع قرارداد صرفه جویی تلف یا در حکم تلف شود، قرارداد از تاریخ تلف شدن موضوع آن منفسخ می‌شود. برای مثال در موردی که موضوع قرارداد استفاده مشترک از وسیله نقلیه می‌باشد و طرفین متعهد شده‌اند در مدتهای مشخص به جای استفاده اختصاصی از ماشین خود، مشترکاً از آن استفاده نمایند و در اثناء این مدت یکی

یا هر دو ماشین تلف می‌شود، قرارداد از تاریخ تلف منفسخ می‌شود. در مواردی نیز که وسیله موضوع قرارداد یکی از طرفین تلف می‌شود و قرارداد بیشتر از دو طرف دارد، قرارداد نسبت به همان طرف منفسخ و نسبت به سایرین به قوت خود باقی است.

همچنین است در مواردی که امکان ادامه قرارداد صرفه‌جویی برای یکی یا همه طرفین ممکن نیست. مثلاً در مورد مثال فوق در موردی که یکی از همکاران بازنشسته یا به محل دیگری منتقل می‌شود با توجه به متعذر شدن اجرا، قرارداد نسبت به او منفسخ می‌شود. قرارداد صرفه‌جویی در مصرف انرژی عقدی نامعین است. در نتیجه مانند سایر قراردادها امکان فسخ آن در صورت وجود خیار وجود دارد. در صورتیکه طرفین خیار خود را ساقط نکرده باشند و در عقد خیار وجود داشته باشد، صاحب خیار می‌تواند با استناد به آن عقد را فسخ نماید.

در صورتیکه قرارداد مقید به زمان باشد، بعد از منقضی شدن زمان مذکور قرارداد منقضی شده محسوب می‌شود. مانند منقضی شدن زمان در عقد اجاره.

نتیجه‌گیری

توافق بر استفاده مشترک به منظور صرفه‌جویی هر چند در ادبیات حقوقی شناخته شده نیست، ولی اشخاص به صورت روزانه از آن استفاده می‌نمایند. با وجود استفاده روزمره و آثاری که بر زندگی شخصی افراد و عموم جامعه دارد، شناسایی نشدن ماهیت این قرارداد و قواعد حاکم بر آن محدودیتی مهم در استفاده از آن است. منابع علمی حقوق ایران و کشورهای که سعی شد در آنها این قرارداد مطالعه شود، انگلستان و آمریکا به صورت مستقیم به این موضوع نپرداخته‌اند و از موارد پراکنده مستندات برای آن استخراج شد. با توجه به موضوع این توافق و براساس منابع حقوق ایران، توافق راجع به صرفه‌جویی نوعی عقد نامعین است و عنوان مناسب برای آن «عقد صرفه‌جویی در مصرف» می‌باشد. در نتیجه با توجه به قراردادی بودن رابطه طرفین آن، برای صحت این رابطه باید شرایط

اساسی صحت قراردادها در آن وجود داشته باشد. این توافق یک عقد الزام آور است که موضوع آن استفاده مشترک از مال یا خدمت با هدف کسب منفعت از طریق کاهش هزینه است. این قرارداد از جمله قراردادهای نامعین، معوض و مبنی بر مسامحه است و دارای آثاری به شرح ذیل است: شناسایی آن از جهت حقوقی باعث شناسایی مسئولیت برای طرفین شده و افراد را ترغیب به استفاده مشترک میکند، هزینه‌های صورت گرفته و مسئولیت‌های ناشی از آن اشتراکی می‌باشد، در رابطه طرفین مسئولیت آنها غیر تضامنی و در مقابل ثالث تضامنی است.

قرارداد صرفه جویی در هزینه در صورتیکه مال موضوع استفاده کلاً یا بعضاً تلف شود، به گونه‌ای که به این واسطه نتوان به قرارداد ادامه داد، از تاریخ تلف یا معیوب شدن مال منفسخ می‌شود. همچنین است در صورتیکه یکی از طرفین یا برخی از آنها شرایطی را که در زمان قرارداد داشته‌اند از دست بدهند. در صورت وجود خیار این عقد قابل فسخ است. در صورتیکه این قرارداد مقید به زمان باشد با منقضی شدن مدت عقد منحل می‌شود.

منابع و مأخذ

- ابویی، مزده، و شهابی، مهدی (۱۳۹۵). تأثیر مبنای قرارداد بر شرایط اساسی صحت قرارداد. پژوهشنامه حقوق اسلامی، ۱۷ (۱ (پیاپی ۴۳))، ۱۲۹-۱۵۶.
- احمدی‌فر، رسول (۱۳۹۷). جزوه حقوق مدنی ۲ (اموال و مالکیت). دانشگاه ملایر.
- باریکلو، علیرضا (۱۴۰۱). حقوق مدنی ۷، عقود معین ۲، عقود مشارکتی، توثیقی و غیر لازم، تهران: مجد.
- البهرانی، الشیخ یوسف (بی‌تا). الحدائق الناظره فی أحكام العتره الطاهره. جلد بیست و دوم، کتابخانه اینترنتی مدرسه فقهت.
- جعفری صامت، امیر (۱۳۹۵). مطالعه تطبیقی آثار ادغام شرکت‌های تجاری در حقوق ایران و انگلستان. پژوهشنامه حقوق خصوصی عدالت، ۳(۶)، ۴۹-۷۱.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۶). الفارق. جلد چهارم، تهران: کتابخانه گنج‌دانش.
- جعفری لنگرودی، محمدجعفر (۱۳۸۸). وسیط در ترمینولوژی حقوق. تهران: کتابخانه گنج‌دانش.
- حقیق، محمدرضا، براتی، فرج‌الله و حسینی، سیدحسام‌الدین (۱۴۰۱). بررسی شناخت و تبیین راهکارهای موجود برای اجرای بسندگی مقاومتی از منظر حقوقی، ماهنامه جامعه‌شناسی سیاسی ایران، ۵(۴)، ۱۰۸-۱۲۰.
- رضوی، سیدعلی، رضوی، سیدمحمد و پاسبان، محمدرضا (۱۳۹۸). ماهیت ادغام شرکت‌های تجاری «مطالعه تطبیقی در فقه امامیه، حقوق ایران و مصر». آموزه‌های فقه مدنی، ۱۹.
- روشن، محمد و صادقی، محمد (۱۳۹۵). دانشنامه حقوق خانواده. تهران: انتشارات جنگل، چاپ اول.
- زاهدیان، مجتبی؛ علی‌پور، رضا و مشار موحد، مهسا. (۱۳۹۶). راهکارهای حقوقی کاهش هزینه نمایندگی در شرکت‌های تجاری. دانشنامه حقوق اقتصادی، ۲۴(۱۲)، ۶۷-۱۱۲.
- <https://doi.org/10.22067/le.v24i12.63852>
- شهیدی، مهدی (۱۳۸۰). حقوق مدنی: تشکیل قراردادها و تعهدات. جلد اول، تهران: مجد.

- صادقی نشاط، امیر (۱۳۹۷). ماهیت حقوقی شرکتهای مدنی و تجاری. دانشنامه‌های حقوقی، ۱ (۱)، ۲۳۵-۲۴۵.
- عیسائی تفرشی محمد، بیگی حبیب‌آبادی احمد و افراس غلامحسین (۱۳۹۵). حقوق زمان ارزیابی اموال شرکتهای تجاری طرف ادغام (مطالعه تطبیقی در حقوق ایران و مصر). پژوهشهای حقوق تطبیقی، ۲۰ (۲)، ۱۰۵-۱۲۴.
- قدوسی، زهرا (۱۳۹۵). نقش زنان در توانمندی اقتصاد فرزندان. دو فصلنامه علمی - تخصصی مطالعات پژوهشی زنان، ۳ (۵)، ۹۱-۱۱۱.
- قنواتی، جلیل و کاظم‌زاده، مهدی (۱۳۹۶). بررسی تطبیقی مبانی انفساخ قراردادها در نظام حقوقی ایران و انگلستان. فصلنامه تحقیقات حقوقی تطبیقی ایران و بین‌الملل (تحقیقات حقوقی آزاد سابق)، ۱۰ (۳۵)، ۱۰-۳۵.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۰). حقوق مدنی، قواعد عمومی قراردادها. جلد اول، تهران، شرکت سهامی انتشار.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵ / الف). حقوق مدنی، دوره مقدماتی حقوق مدنی، اموال و مالکیت. تهران، نشر میزان.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۸۵ / ب). دوره مقدماتی حقوق مدنی، اعمال حقوقی، قرارداد-ایقاع. تهران: شرکت سهامی انتشار.
- کاشانی، محمود (۱۳۸۸). حقوق مدنی، قراردادهای ویژه. تهران، نشر میزان.
- محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۷۱). اصل لزوم در عقود و مجاری آن در فقه امامیه. مجله تحقیقات حقوقی، ۱ (۱۱۶).
- محقق داماد، سید مصطفی (۱۳۸۸). نظریه عمومی شروط و التزامات در حقوق اسلامی. چاپ اول، تهران: مرکز نشر علوم اسلامی
- مصباح، علامه محمدتقی (۱۳۹۷). ویژگی شیعیان واقعی؛ قناعت. مجله معرفت، ۲۷ (۷)، ۵-۱۳.
- مؤذن سلطان‌آبادی، معصومه و هاشمیان، سیدمحمدحسین (۱۳۹۴). مطالعه‌ی تجارب زنان، در اجرای الگوی مطلوب مصرف، در خانواده (با تاکید بر بیانات مقام معظم رهبری در مورد مصرف). دو فصلنامه علمی پژوهشی دین و سیاست فرهنگی، ۲ (۲)، ۷۷-۹۸.

سلیمان دهکردی، الهام و میر سعیدی، سید منصور. (۱۳۹۶). بازشناسی اطلاعات مالی در ترازوی حقوق اموال و مالکیت. پژوهش حقوق خصوصی، ۶ (۲۰)، ۱۵۱-۱۷۳.

<https://doi.org/10.22054/jplr.2017.14868.1374>

References

- Abouie, M., & Shahabi, M. (2016). The impact of foundations of contract on essential conditions for validity of a contract. *Islamic law research journal*, 17 (1 (43)), 129-156. (in Persian)
- Ahmadifar, R. (2017). *Booklet on civil rights 2 (property and ownership)*. Malayer University. (in Persian)
- Al-Bahrani, Y. (n.d.), *al-Hadaiq al-Nazareh fi Ahkam al-Atrah al-Tahirah*. The twenty-second volume, the online library of Faqahat School. (in Arabic)
- Bariklo, A. (2022). *Civil Rights 7, Certain Contracts 2, Partnership, Validation and Unnecessary Contracts*. Tehran: Majd. (in Persian)
- Cambridge dictionary (2024). merger-partner. Available at: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/merger-partner>
- Gavin, O., & Muireann, B. (2009). Partnerships—Approach with Caution: An Overview of Partnership from a Legal and Taxation Perspective. *Overview of Partnership*, 65-68.
- Haqiq, M.R., Barati, F., & Hosseini, S.H. (2022). Examining the recognition and explanation of the existing solutions for the implementation of resistance sufficiency from a legal perspective, *Iranian Political Sociology Monthly*, 5 (4), 108-120. (in Persian)
- Issaei Tafreshi M, Beygi Habibabadi A, H., & Afras, G. (2016). The Calculating Date of the Property of Contracting Companies of the Merger (A Comparative Study in Iran and Egypt Laws). *Comparative Law Research*, 20(2):105-124. (in Persian)
- Jafari Langroudi, M. J. (2007). *Al Faraq*. The fourth volume, Tehran: Ganjdanesh Library. (in Persian)
- Jafari Langroudi, M.J. (2009). *Intermediate in legal terminology*. Tehran: Ganjdanesh Library. (in Persian)

- Jafarisamet, A. (2015). A comparative study of the effects of the merger of commercial companies in the laws of Iran and England. *Quarterly journals of private law of justice*, 3(6), 49-71. (in Persian)
- Kashani, M. (2009). *Civil rights, special contracts*. Tehran, Mizan publication. (in Persian)
- Katouzian, N. (2010). *Civil rights, general rules of contracts*. The first volume, Tehran, publishing company. (in Persian)
- Katouzian, N. (2015). *Civil rights, preliminary course of civil rights, property and ownership*. Tehran, Mizan publication. (in Persian)
- Katouzian, N. (2015). *Introductory course of civil rights, legal practices, contract-making*. Tehran: Publishing Company. (in Persian).
- Longman (2024). Association. Available at: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/association>
- Misbah, M.T. (2017). Characteristics of real Shiites; contentment. *Marafet Journal*, 27 (7), 13-5. (in Persian)
- Moazzen Soltanabadi, M., & Hashemian, S.M.H. (2014). The study of women's experiences in implementing the ideal pattern of consumption in the family (with emphasis on the statements of the Supreme Leader regarding consumption). *Bi-Quarterly Scientific Research Journal of Religion and Cultural Policy*, 2 (2), 77-98. (in Persian)
- Mohagheq Damad, S.M. (1992). The principle of necessity in contracts and its channels in Imami jurisprudence. *Legal Research Quarterly*, 1 (116) (in Persian).
- Mohagheq Damad, S.M. (2009). *General theory of conditions and obligations in Islamic law*. First edition, Tehran: Islamic Sciences Publishing Center. (in Persian)
- Muhammad, I. A. (2018). Boosting Organizational Progress: The Power of a Partnership. *SSRN*. Available at <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.3299839>
- Qanawati, J. & Kazemzadeh, M. (2016) Comparative study of the principles of termination of contracts in the legal system of Iran and England. *Iranian and International Comparative Legal Research Quarterly (formerly Azad Legal Research)*, 10 (35). (in Persian)
- Qudousi, Z. (2015). The role of women in the empowerment of children's economy. *Two scientific-specialized quarterly journals of women's research studies*, 3 (5), 91-111. (in Persian)

- Razavi, S.A., Razavi, S.M., & Pasban, M.R. (2018). The nature of the merger of commercial companies "Comparative study in Imami jurisprudence, Iranian and Egyptian law". *Teachings of civil jurisprudence*, 19. (in Persian)
- Roshan, M. & Sadeghi, M. (2015). *Family law encyclopedia*. Tehran: Jungle Publications, first edition. (in Persian)
- Sadeghi Neshat, A. (2018). The legal nature of civil and commercial companies. *Journal of Research and Development in Comparative Law*, 1 (1), 235-245. <https://dorl.net/dor/20.1001.1.27172074.1397.1.1.12.8> (in Persian)
- Shahidi, M. (2008). *Civil rights: formation of contracts and obligations*. The first volume, Tehran: Majd. (in Persian)
- Slone, B. E. (1991). Federal Income Tax Consequences of Partnership Mergers. *Neb. L. Rev.*, 70, (1), 75.
- Soleiman dehkordi, E., & Mirsaedi, S. M. (2017). Study of Financial Information in Balance of Properties and Ownership Law. *Private Law Research*, 6 (20), 151-173. <https://doi.org/10.22054/jplr.2017.14868.1374> (in Persian)
- Zahedian, M., alipour, R., & moshar movahhed, M. (2017). Legal Strategies for Agency Cost Reduction in Corporations. *Encyclopedia of Economic Law Journal*, 24 (12), 67-112. <https://doi.org/10.22067/le.v24i12.63852>(in Persian)